

Tipografi lyonezi din secolul al XVI-lea în colecțiile Bibliotecii Academice Clujene

Drd. Elena Damian
Biblioteca Academiei Române
Filiala Cluj-Napoca

Inventarea tiparului a marcat începutul epocii moderne. Gândirea umană a găsit soluția de a transmite peste veacuri atâtea informații necesare progresului. Dorința legendarului inventator al imprimeriei a fost de a scrie „fără pană, trestie sau condei”, ci cu ajutorul caracterelor mobile din metal. Noua invenție face parte din complexul descoperirilor științifice și tehnice ale epocii; ea înmănușează procedee, utilaje și materii prime multiple. Numeroase soluții parțiale premergătoare au permis realizarea lui Gutenberg.¹

Ambiția primilor tipografi a fost de a da o replică mai ieftină și mai rapidă manuscriselor. Textele tipărite de ei sunt cele cerute la mijlocul secolului al XV-lea: cărți religioase, gramatici elementare latine, textele părinților bisericii și unii autori latini.

Tipografia va avea un rol hotărâtor în procesul de reînnoire generală pe care l-a reprezentat Renașterea și în același timp în dezvoltarea limbilor naționale.

Prima tipografie a fost înființată la Mainz (1445), apoi ateliere apar la Strasbourg (1458) și la Bamberg (1460). Prima carte tipărită care s-a păstrat este *Biblia cu 42 de rânduri* sau *Biblia de la Mainz* (Maiența) din 1456 (este versiunea integrală a Vulgatei, o capodoperă a artei tipografice; ea cuprinde două volume de 741 pagini; tipărirea a început în 1452 și va fi terminată în 1456; s-au păstrat 46 de exemplare din tirajul de 200 tipărite).²

Noua descoperire s-a răspândit repede în Europa. Primii tipografi germani din Maiența au plecat spre Italia, Țările de Jos, Franța etc.

¹ Albert Flocon, *Universul cărților*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 125-126.

² *Idem*, p. 141.

Granițele lingvistice nu constituiau o piedică deoarece marea majoritate a cărților erau imprimate în limba latină. Din artă, încetul cu încetul, cartea devine o marfă din ce în ce mai căutată.

La moartea lui Gutenberg în 1468, existau tipografiile în mai multe orașe europene: 2 ateliere funcționau la Maiența, altele la Strasbourg și Bamberg înainte de 1460; la Köln și la Subiaco, în 1465; la Basel și Roma, în 1467; la Augsburg, în 1468 (datele diferă în sursele cercetate).

La sfârșitul secolului al XV-lea, în peste 250 de orașe europene existau deja ateliere tipografice: 10 înainte de 1470, 100 între 1470-1479, 90 între 1480-1489 și vreo 40 între 1490-1500. În Germania, patria lui Gutenberg, înainte de 1480 se imprima în peste 20 de centre tipografice. În Italia, în secolul al XV-lea se imprima în vreo 80 de orașe.

O statistică făcută în 1480 menționează 122 de orașe din Europa care își aveau tipografiile lor: în Italia – 50, în Germania – 30, în Franța – 9, în Olanda – 8, în Spania – 8, în Elveția – 5, în Belgia – 5, în Anglia – 4, în Cehia și Slovacia – 2 și în Polonia – 1.³

În 41 de orașe din Franța au sosit tipografi din Germania să-i învețe noua artă pe francezi, dar, practic, trei au fost marile centre ale tipografiei franceze în secolul al XV-lea: Paris – 1470, Lyon – 1473 și Rouen – 1485.

Centrele cele mai active între 1495-1497 au fost: Veneția (447 ediții), Paris (181 ediții), Lyon (95 ediții).

Tipografiile nu s-au menținut în toate orașele unde au luat ființă. Ele au rezistat cel mai bine în centrele comerciale și universitare unde nevoia de carte era mai mare. Conform unor evaluări aproximative, în secolul al XV-lea, producția de carte tipărită a fost estimată la 30-35000 ediții, în aproximativ 20 milioane de exemplare (Europa avea atunci aprox. 100 milioane locuitori); trei sferturi din tipărituri sunt în latină, jumătate fiind tipărituri cu caracter religios, apoi literatură antică, latină și greacă. Tirajul mediu în acest secol este între 200-300 de exemplare pentru o ediție.

Conform altor aproximări, cca. 40000 titluri apărute înainte de 1500 sunt conservate și inventariate; acestea ar reprezenta doar o treime din producția totală. Dintre acestea, 40% sunt tipărite în Italia, 30% în Germania, 15% în Franța, 8% în Țările de Jos și 7% în restul Europei.

³ *Idem*, p. 158.

În secolul al XVI-lea, situația se schimbă din mai multe puncte de vedere. Producția globală se situează între 150-200.000 ediții, reprezentând aproape 200 milioane de exemplare; 45.000 de ediții au fost imprimate în Germania, 26.000 în Anglia, 25.000 la Paris, 15000 la Veneția, 13.000 la Lyon, 3500 în Polonia (tirajul mediu era între 1.000 – 1.500 de exemplare pentru o ediție).⁴

La Lyon, important centru comercial și intelectual, tiparul este introdus în 1473; aici va apărea, în 1478, prima carte franceză ilustrată (*Le Miroir de la Rédemption* sau *Oglinda mântuirii omenești*), editată de Martin Husz. Aprox. o treime din cărțile apărute înainte de 1500 sunt ilustrate. Setea de imagini era imensă.

Lyon-ul a fost al doilea centru al tipografiei franceze, care s-a impus prin valoarea deosebită a tipografilor, a edițiilor, a măiestriei lor artistice. Acesta are o situație diferită de Paris. El este, în primul rând, un centru economic renumit, în plină prosperitate, unde tipografia se va dezvolta mai liber, fără opreliștile Sorbonei.

Lyon-ul, privilegiat din punct de vedere geografic, era un adevărat centru financiar internațional, cu negoțul orientat spre Italia, Germania și Spania, cu târgurile sale vestite, care se țineau de 4 ori pe an, cu cele aprox. 50 de ateliere tipografice, al treilea oraș european cu activitate tipografică de prestigiu după Veneția și Paris. Până în a doua jumătate al secolului al XV-lea el va rămâne un puternic centru economic și intelectual.

Deși orașul nu avea încă universitate, umanismul a pătruns aici de timpuriu, la curtea arhiepiscopală. Lyon-ul era mai pregătit, mai receptiv pentru schimbări, prin urmare, fizionomia imprimeriei lyoneze este mai puțin ordonată, dar mult mai expresivă față de cea pariziană. Influențele germane, apoi italiene sunt mai sesizabile în edițiile sale, cel puțin la început; Lyon-ul va fi acela care va avea primii tipografi umaniști, acela care va edita operele lui Rabelais și Marot; aici, Bernard Salomon va da cărții franceze forma artistică cea mai originală, aceea a Renașterii de la Fontainebleau.

Foarte devreme, Lyon-ul a fost un centru de fabricare a cărților de joc într-un stil original. Aici au fost publicate primele cărți franceze cu gravuri; tot aici a fost tipărită lucrarea *Guidon de chirurgie* a lui Guy de Chauliac, în 1478, de către Le Roy pentru Buyer.

⁴ Albert Labarre, *Histoire du livre*, Paris, Presses Universitaires de France, 1970, p. 57-70.

În acest oraș a existat o strânsă colaborare a autorilor literari sau științifici, a tipografilor, a librarilor și a artiștilor, el a fost un focar puternic al umanismului și al propagandei religioase. Chiar de la începuturile sale, tiparul s-a remarcat prin corectitudinea textelor și aspectul estetic deosebit.⁵

Începând cu Renașterea, principala forță motrice a evoluției culturale o va reprezenta cartea. Cărțile tipărite au avut ca model manuscrisele, pe care la început le-a imitat; ele erau asemănătoare din punct de vedere grafic și structural, dar scopul lor era să fie mai ieftine, în număr cât mai mare și să aducă profit; aspectul și prețul lor erau elemente hotărâtoare. Secolul al XVI/lea prezintă două mari perioade: în prima, perioadă de tatonări, se imită manuscrisele; în cea de-a doua tehnica se perfecționează, apar multe capodopere tipografice; este o epocă de perfecțiune tipografică.

Începuturile tipografiei lyoneze sunt legate de numele unui negustor de vază, **Barthélemy Buyer**, care studiasse la facultatea de arte din Paris. El s-a lansat în editarea textelor din dragoste pentru literatură și a perseverat din dragoste pentru bani (moștenire de familie: tatăl – doctor în drept, mama – fiica unor bogați negustori de mărunțișuri). El l-a chemat pe tipograful **Guillaume Le Roy** din Liège, l-a instalat în casa sa și i-a finanțat și difuzat lucrările. Acesta lucrase și la Veneția. Prima ediție lyoneză poartă data de 17 septembrie 1473 și este *Compendium breve* a cardinalului Lothaire (prima ediție cunoscută, astăzi rarissimă). După moartea lui Buyer, în 1483, Le Roy va tipări mai ales în franceză traduceri din biblii, călătorii, romane cavaleresti.

Moștenirea lui Barthélemy Buyer a fost împărțită și pusă în valoare de o echipă de personalități puternice: Etienne Gueynard, Simon Vincent, familia Hughetan, erudiți, dornici de a tipări sau de a redacta prefețe.⁶ **Martin Husz** – tipograf foarte productiv, venit din Germania, a publicat în 1478, așa cum am menționat, prima carte franceză ilustrată tipărită în Franța, ale cărei 256 de gravuri în lemn fuseseră folosite la Köln (1474) și la Basel (1476). El va tipări un mare număr de lucrări în limba franceză, dintre care unele ilustrate, adesea cu gravuri în lemn, copiate sau răscumpărate de la confrății săi, obicei răspândit pentru imprimaria lyoneză în general.

⁵ Paul Dupont, *Histoire de l'imprimerie*, Paris, L'Harmattan, 1998, p. 440.

⁶ *Histoire de l'édition française. I. Le livre conquérant, Du Moyen Age au milieu du XVIIe siècle*. Sous la direction de Roger Chartier et Henri-Jean Martin. Paris, Fayard, 1989, p. 258.

Alți doi germani se impun la Lyon: **Michel Topié** și **Jacques Heremberck**, care publică în 1488 prima carte franceză ornată cu gravuri în adâncime, singura de acest gen apărută în secolul al XV-lea.

Cel mai important tipograf al orașului este, fără îndoială, **Johann Trechsel**, al cărui atelier a fost activ din 1488 până în 1498. El i-a încredințat savantului flamand Josse Bade (Jodocus Badius Ascensius) conducerea literară a edițiilor sale. Bade studiasse la Louvain, apoi la Ferrara literatura greacă și latină. Acesta sosește la Lyon și va lucra pentru J. Trechsel la începutul carierei sale, apoi se va muta la Paris unde va lua naștere faimoasa sa întreprindere (Josse Bade s-a căsătorit cu una din fiicele lui Trechsel).

Trechsel va edita toate scrierile indicate de Bade, dar, cartea care avea să-i aducă faima va fi al său **Terentiu** din 1493, care va fi reeditată în Franța în următorii 25 de ani de 31 de ori. Trechsel a fost unul dintre tipografii francezi cei mai cultivați și originali din acea epocă; el rămâne în istoria tiparului și pentru lucrările științifice, mai ales cele medicale.

Printre tipografii de la sfârșitul secolului al XV-lea îi mai amintim pe Jean Dupré, Jean Fabri, Pierre și Jacques Maréchal, Jean Faure, Jean Cleyn, Jacques Maillet, Jacques Arnoulet, Johann Neumaister etc.

J. Neumaister, unul dintre cei mai aventuroși tipografi, rămâne în istoria tiparului pentru faimosul său **Missel lyonez** din 1485.⁷

Tipografii umaniști din Lyon ocupă un loc de cinste în istoria tiparului. „*Chiar forfota târgurilor lor conferă imprimeriei acestui oraș caracterul ei întreprinzător, multilateral și cosmopolit*”. Erudiție, științe, beletristică și poezie contemporană, dar și ilustrații sau cărți populare, ies adesea din aceeași tiparniță.⁸

Melchior și **Gaspard Trechsel** continuă începând cu 1528 afacerea tatălui lor. Miguel Servet, tânărul medic spaniol, a fost consilierul și savantul lor corector. Sub îndrumarea sa, cei doi frați au editat în 1535 **Geografia** lui Ptolemeu și în 1542 **Biblia latină** de Sante Pagnini.

⁷ Lucien Febvre et Henri-Jean Martin, *L'apparition du livre*, Paris, Editions Albin Michel, 1971, p. 175-181.

⁸ Albert Flocon, *op. cit.*, p. 205.

Gloria familiei Trechsel este situată mai ales în domeniul artelor plastice, iar colaborarea cu Hans Holbein a fost una menită să lase moștenire peste veacuri câteva capodopere ale cărții ilustrate (de exemplu, lucrările din 1538 *Historiarum veteris instrumenti icones* cu 92 viniete și *Simulachres et historiées faces de la mort* cu 41 viniete).⁹

În colecțiile Bibliotecii academice clujene se păstrează în fondul catolic un exemplar din *Biblia sacra*, tipărită la Lyon, în 1538 de Melchior și Gaspar Trechsel, in-folio, cu textul tipărit pe două coloane, cu însemnări manuscrise și sublinieri în carte. (cota: C 73305).

Datorită activității unor tipografi și librari renumiți din secolul al XVI-lea mai ales, Lyon-ul devine rivalul Parisului. Umanismul a dat aici ediții savante de excepție, chiar dacă numărul lor este mai mic decât la Paris.

Ne vom ocupa în cele ce urmează de câțiva dintre cei mai iluștri tipografi francezi renascentiști care au contribuit la faima orașului Lyon.

Sebastian Gryphe (Gryphius, 1491-1556). S-a născut în orașul german Reutlingen, în anul 1491 sau 1493 [*Dictionnaire des lettres françaises, XVIe siècle*, 1951, p. 366 dă anii 1493-1566; el tipărește între 1528-1566]. Meseria a învățat-o de la tatăl său, Michael Greiff, apoi a lucrat la Veneția; în 1520 s-a stabilit la Lyon unde a rămas până la sfârșitul vieții sale. Fratele său, François, tot tipograf, s-a stabilit la Paris, unde tipărește între 1532-1542. Sebastian a știut să se înconjoare de oameni renumiți, ca François Rabelais sau Clément Marot, de juriști ca Andrea Alciati și François Hotman, de poeți ca Maurice Scève și Etienne Dolet. Umanist și imitator al lui Aldo Manuzio, el s-a specializat în ediții de format mic ale clasicilor latini și greci, sau ale autorilor contemporani (Guillaume Budé, Erasmus din Rotterdam, Angelo Poliziano etc.). Marca sa tipografică este reprezentată de un grifon, monstru mitologic cu trupul de leu, urechi de cal, cap, aripi și gheare de vultur; grifonul este așezat pe un pedestal și însoțit de următoarea deviză: *Virtute duce comite fortuna (que la vertu soit notre guide et la fortune notre compagne)*, maximă luată de la Cicero. Edițiile sale de lux au pagina de titlu cu grifonul încadrat de motive ornamentale deosebite.

Sebastian Gryphe, supranumit „*prințul librarilor lyonezi*”, a fost nu numai un bun tipograf artist, prieten și protector al savanților vremii, cel care a răspândit lucrările unor autori latini, greci, italieni, francezi, olandezi

⁹ *Idem*, p. 205-206.

sau evrei, neobosit propagator al lucrărilor lui Erasmus, un adept al Reformei, dar și un priceput om de afaceri; el a sosit sărac la Lyon, dar, reușind în afaceri, la sfârșitul vieții devenise bogat. Cărțile sale sunt sobre, tipărite adesea cu frumoase caractere italice, în format mic, ușor de mânuit, pe hârtie albă de bună calitate. El a fost unul dintre cei mai activi tipografi umaniști din Lyon, din 1520 și până în 1556. Numai între 1530 și 1540, presele sale au scos peste 500 de ediții, majoritatea în limba latină, reprezentând mai ales cărți religioase și clasici. Edițiile sale sunt rareori ilustrate, dar preocupările sale sunt legate de frumusețea caracterelor, așezarea în pagină și îndeosebi corectitudinea textelor.

Cardinalul Sadolet îl aprecia pentru cinstea, sânguința și erudiția sa remarcabilă, iar protestantul Hotman îi lăuda cultura și excelența artei sale. Dolet îi aprecia frumusețea tipăriturilor și era mândru de prietenia care îi lega: „*Am găsit în el un erudit foarte binevoitor și foarte demn de prietenia tuturor savanților*” (Gryphus a fost acela care i-a oferit adăpost și un loc de muncă în tipografia sa, respectiv postul de corector, atunci când a fost eliberat din închisoarea de la Toulouse; Dolet a fost ars pe rug împreună cu cărțile sale, în 1546; a fost un martir al Reformei). Un alt prieten, poetul Clément Marot i-a scris un epitaf la moartea sa, iar François Rabelais i-a încredințat spre tipărire, în folosul studențimii o parte din însemnările sale. ***Biblia din 1550*** este socotită capodopera sa tipografică.¹⁰

Gryphe a imprimat ordonanțe în folosul bisericii, iar beneficiile le-a donat acesteia pentru a-i ajuta pe cei nevoiași. El a fost stimat de locuitorii orașului pentru întreaga sa activitate.¹¹

Lucrări ce poartă marca sa tipografică se găsesc în numeroase biblioteci din lume. Astfel, H. M. Adam, în ***Catalogul cărților tipărite în Europa (1501-1600), existente în bibliotecile Cambridge*** menționează 324 lucrări; în Biblioteca Universității din Aberdeen există 58 lucrări; la Biblioteca Universității din Brno sunt 12 lucrări; la Biblioteca Astra din Sibiu sunt 2 lucrări.

¹⁰ ***Dictionnaire des Lettres françaises. Le seizième siècle.*** Publié sous la direction de Georges Grente. Collaborateurs: Albert Pauphilet, Louis Pichard, Robert Barroux. Paris, Arthème Fayard, 1951, p. 366.

¹¹ ***Histoire de l'édition française, op. cit.***, p. 314-329 și Lucien Febvre et Henri-Jean Martin, ***op. cit.***, p. 219-220; vezi și Elena Damian, ***Sebastian Gryphe – tipograf (I)***, în „***Biblioteca și cercetarea***”, XIX, 1995, Cluj-Napoca, p. 16-20.

În biblioteca noastră, Sebastian Gryphe se află la loc de cinste, prin cele 69 de exemplare. Sunt prezenți 34 de autori cu 46 de titluri în 61 de ediții, dintre care unele sunt considerate rare și prețioase de către specialiști de seamă din domeniu.¹²

Dintre lucrările cele mai reprezentative, menționăm câteva ediții existente în colecțiile Bibliotecii academice clujene. Ponderea cea mai mare o au, așa cum era de așteptat, clasicii latini, conform cu spiritul nou renascentist: 13 autori cu 16 titluri, 21 de ediții, 27 exemplare.

Omul politic, oratorul, filosoful și scriitorul **Cicero Marcus Tullius** este prezent cu edițiile: *Epistolae ad Atticum*, Lugduni, apud Seb. Gryphium, 1540, in-8, 625 p.; coligat, legată în piele maro, cu ornamente florale și embleme; a avut închizători metalice; pe coperta întâi anul legăturii (1551); cu marca tipografică pe pagina de titlu; cu însemnări manuscrise; pe coperta întâi, în interior, posesorii: Martini Uzoni și Michaelis F. Uzoni (1620) și *Orationum Vol. III*, Lugduni, apud Seb. Gryphium, 1541 (coligat cu U 63400); posesor Martini F. Uzoni, 1620; cu însemnări manuscrise și sublinieri în carte; și 1552, in-8°, 519 p.; legată în piele, cu ornamente; pe coperta întâi posesorul: *S. E.* și anul legăturii, 1559; a avut închizători metalice; cu marca tipografică pe pagina de titlu și însemnarea manuscrisă: *Collegij Soc. Jesu Claud. 1604*; cu însemnări manuscrise și sublinieri în carte; aceste ediții sunt menționate de Brunet în *Manuel du libraire...* printre cele rare. (U 63400, U 63401, C 98064)

Filosoful, filologul și scriitorul **Macrobius Ambrosius** este prezent cu 3 ediții ale lucrării *In somnium Scipionis libri II*, Lugduni, Seb. Gryphius, Germ. excud, 1532, in-8, 590 p.; Lugduni, apud Seb. Gryphium, 1548, in-8, 567 p. și Lugduni, apud Haered. Seb. Gryphii, 1560, in-16, 745 p. și cu *Saturnaliorum libri VII*, Lugduni, [Seb. Gryphius], 1532, in-8,

¹² vezi: Adams, H. M., *Catalogue of Books printed on the Continent of Europe, 1501-1600 in Cambridge libraries*. Compiled by H. M. Adams, 2 vol., Cambridge University Press, 1967; Drummond, H. J. H., *A Short-Title Catalogue of Books Printed on the Continent of Europe, 1501-1600, in Aberdeen University Library*. Compiled by H. J. H. Drummond, Oxford University Press, 1979; Dokoupil, Vladislav, *Catalogi librorum saec. XVI typis impressorum, qui in bibliothecis, quae ad Bibliothecam Universitatis Brunensis pertinent asservantur*, Brno, 1959-1977; Selejan, Anna, *Carte rară și prețioasă, Catalog, vol. I, sec XVI-XVII*, Sibiu, 1991; Brunet, Jacques-Charles, *Manuel du libraire et de l'amateur de livres, 5 vol.*, Paris, 1842-1844; Graesse, Jean George Théodore, *Trésor de livres rares et précieux ou Nouveau dictionnaire bibliographique*, Dresde, R. Kuntze, 1859-1869.

590 p., o adevărată enciclopedie sub formă de dialog, menționată de Graesse printre cărțile rare și prețioase. (R 113551, R 80189 și C 85072, U 63786, R 113552)

Quintilianus Marcus Fabius, avocat, profesor și scriitor, retor și pedagog vestit, autor al celui mai complet tratat despre arta retorică, cu *Declamationes*, Lugduni, apud Seb. Gryphium, 1544, in-8, 247 p., *Declamationes undeviginti*, Lugduni, apud Seb. Gryphium, 1555, in-8, 269 p. și *Institutionum oratoriarum libri XII*, Lugduni, apud Seb. Gryphium, 1544, in-8, 612 p., opera sa capitală. (C 53565, U 62442, C 53564)

Istoricii latini sunt și ei printre preferații lui Gryphius:

Justinus, cu *Ex Trogi Pompeii historiis libri XXXXIII*, Lugduni, Seb. Gryphium, 1548. (SM 1144)

Livius Titus, cu *Latinae historiae principis. Decas tertia. Decas quarta. Decas quinta*, Lugduni, apud Seb. Gryphium, 1554, in-8, 625 p. (U 64546, R 80311)

Sallustius Caius Crispus, cu *De Sergio Catilinae Coniuratio...*, Lugduni, apud Seb. Gryphium, 1551, in-16, 271 p. (U 63787)

Prosper Aquitanicus, cu *Opera*, Lugduni, apud seb. Gryphium, 1539, in-4, 499 p. într-o ediție de lux cu foaia de titlu ornată în mod deosebit; în jurul grifonului găsim figurile unor filosofi, scriitori și istorici greci sau romani, iar în josul paginii, Homer cu două muze; este cea mai frumoasă pagină de titlu dintre toate tipăriturile lui Gryphius care se păstrează în colecțiile Bibliotecii academice clujene; legată în piele, cu ornamente deosebite; cu închizători metalice intacte; pe pagina de titlu însemnarea: *Societatis Jesu Residentiae Monostoriensis*, 1670. (C 54921)

În colecțiile bibliotecii noastre, pe locul al doilea se situează autorii italieni tipăriți de Gryphius: 7 autori cu 8 titluri, în 9 ediții, în 9 exemplare (autori contemporani, umaniști ai timpului său).

L-am aminti în primul rând pe **Iacopo Sadoletto (Sadoletus Jacobus**, 1477-1547), cardinalul și umanistul italian care a încercat să concilieze catolicii cu protestanții, unul din sfetnicii literari ai lui Gryphius, cu lucrarea *In Pauli epistolam ad Romanos commentariorum libri tres*, Lugduni, apud Sebastianum Gryphium, 1535, in-4, 231 p., o ediție foarte

rară a unei opere care a cauzat multe neplăceri autorului ei; această primă ediție a fost suprimată de către Curtea de la Roma; în același an însă și în același oraș, autorul a dat o altă ediție cu corecțiile cerute; amintim și *Epistolarum libri XVI*, Lugduni, 1550. (U 56695, R 80493).

Aonio Paleario (**Palearius Verulasius Aonii**, 1500-1570), filologul și filosoful italian, excelentul latinist, cu lucrarea *De animarum immortalitate libri III*, Lugduni, apud Seb. Gryphium, 1536, in-8, (volum deteriorat), ediția întâi, lucrare adesea reimprimată. (C 54659)

Angelo Poliziano (1454-1494), cunoscut scriitor și savant renescentist care a scris lirică și drame pastorale este prezent în colecțiile bibliotecii noastre cu lucrarea în 2 volume, apărute independent, în 2 ediții diferite: *Operum Tomus I*, Lugduni, apud Seb. Gryphium, 1539, in-8, 699 p. și *Opera Tom II*, Lugduni, excud Sebastianus Gryphius, 1528, in-8, 647 p. (un exemplar de lux cu o pagină de titlu deosebit de frumoasă, cu ornamente florale care apar și la sfârșitul volumului). (R 50510, R 80272)

Gerolamo Cardano (**Hieronimus Cardanus**, 1501-1576), matematician, medic, filosof renescentist, cu lucrarea *Contradidentium Medicorum liber primus et secundus*, Lugduni, apud Seb. Gryphium, 1548, in-4, 284 p.+486 p; legată în piele, cu ornamente; a avut închizători metalice; cu marca tipografică pe pagina de titlu; cu însemnări manuscrise în carte. (U 76578)

Faima lui Gryphius se datorează și editării operelor unor autori clasici greci (de fapt traduceri latine din greacă): 5 autori, 5 titluri, 11 ediții, 11 exemplare.

Herodotus Halicarnas, "părintele istoriei", cu *Historiographi libri VIII...*, Lugduni, apud haered. Seb. Gryphii, 1558, in-8, 892 p. (R 80306)

Polybios din Megalopolis, istoric renumit, care încearcă o analiză metodică și caută explicația cauzei, a faptelor, cu lucrarea *Historiarum libri quinque*, Lugduni, apud Seb. Gryphium, 1542, in-8°, 447 p.; legată în piele maro; cu marca tipografică pe pagina de titlu; cu însemnări manuscrise în carte; această ediție a aparținut lui Timotei Cipariu; din aceeași lucrare mai păstrăm edițiile din 1548 și 1554, in-16. (B 6036, C 85666, R 80664)

Dionysius din Halicarnas, istoric, autorul unei istorii a Romei până în anul 266 a.Chr., cu *Antiquitatum sive originum Romanorum libri X*, Lugduni, apud Seb. Gryphium, 1555, in-16, 519 p.+459 p. (R 80317)

Numele lui Sebastian Gryphe se leagă și de editarea operelor erudiților francezi. **Guillaume Budé** (1467-1540), umanistul francez renașcentist, fondator al filologiei, cel care a propagat în Franța studiul limbii grecești și totodată primul mare elenist francez, cel care a contribuit la înființarea Colegiului Franței, este reprezentat de lucrarea *De asse et ajus libri*, Lugduni, apud Seb. Gryphium, 1550, in-8, 815 p., lucrare care oferă bogate informații istorice, filologice și numismatice, lucrare des reeditată; legată în piele, cu ornamente, cu posesorul: A. K. și anul 1560 pe coperta întâi. (R 80876)

Charles Estienne (1504-1562), celebru medic și botanist francez al Renașterii (autorul unei mari lucrări de anatomie *De dissectione partium corporis humani*, Paris, 1546, bogat ilustrată și de asemenea autorul primului tratat de agricultură și horticultură din secolul al XVI-lea, *Praedium rusticum*, Paris, 1554) este prezent cu lucrarea *De Vasculis Libellus*, Lugduni, apud Seb. Gryphium, 1536, in-8, 55 p. (C 54489)

Olandezul **Erasmus** (1466-1536), umanistul renașcentist, filosoful și eruditul de renume, cel care a contribuit într-o măsură însemnată la răspândirea culturii clasice a antichității, autor de pamflete, scrieri satirice cu caracter antifeudal și anticlerical (cea mai renumită operă a sa este *Elogiul nebuniei*), care au deschis drumul Reformei, nu putea lipsi din colecția Gryphius; el este prezent cu 3 titluri în 5 ediții, 6 exemplare: *Adagiorum... epitome*, Lugduni, apud Seb. Gryphium, 1544 și 1550, in-8, 604 p; *Coloquiorum familiarum. Prima pars*, Lugduni, apud Seb. Gryphium, 1544, in-8, 632 p.; *Apophthegmatum... Libri octo*, Lugduni, apud Seb. Gryphium, 1551, in-8, 672 p. și o ediție din 1555, in-16, 923 p. (U 64169, U 62464, U 62893, C 85086, C 58604, F 31373)

Germanul **Leonhard Fuchs**, medic și botanist, este prezent cu lucrarea *Methodus seu ratio compendiaris...*, Lugduni, apud Seb. Gryphium, 1541, in-8, 381 p. (U 61679)

Evreul **Josephus Flavius**, istoric renumit din secolul I, participant la rășcoala poporului iudeu împotriva dominației romane, a scris, printre altele, *Războiul iudaic* (7 cărți) și *Antichități iudaice* (20 de cărți); în biblioteca noastră se păstrează *Opera quae extant omnia I-II*, Lugduni, apud Seb. Gryphius, 1546, in-8, 552 p.+526 p. (C 55993)

Biblia latină, editată de Sebastian Gryphe în două volume in-folio în anul 1550 este prezentă și ea într-o ediție de lux, un exemplar frumos ornamentat și foarte bine păstrat. (U 54802)

Antoine, fiul lui Sebastian Gryphe, născut la Lyon, i-a urmat în tipografie și a condus-o între anii 1565-1599; 13 exemplare din lucrările tipărite de el se păstrează în biblioteca noastră, și anume: 8 ediții Cicero, o ediție Lucretius, două ediții Iacopo Sannazaro, o ediție Lorenzo Valla și o ediție Vergilius Polidorus.

Edițiile prezentate selectiv sunt bine conservate, legate în piele sau pergament, unele având pe coperta întâi numele posesorilor, cu însemnări manuscrise, cele mai multe fiind ediții rare și prețioase.

Sebastian Gryphe, cu edițiile sale sobre dar elegante, face parte din tipografia artiști, adepți ai noului, protector al erudiților vremii sale, care și-a împărtășit experiența și altor tipografi talentați.¹³

Jean de Tournes (Tornaesius, 1504-1564). Sebastian Gryphe și Jean de Tournes fac parte dintr-o minoritate de tipografi-librari; ei își tipăresc și își vând propriile lor ediții. Ei întruchipează figura tipografului umanist, meseriaș și savant, iar atelierelor lor sunt locuri de întâlnire între erudiți, autori, corectori, editori, artiști. „*Arta tipografiei este cea mai frumoasă și cea mai importantă în acest oraș al creștinătății*”, declarau, în anul 1540, magistrații din Lyon.¹⁴ Familia de Tournes asigură continuitatea tradiției tipografice la Lyon.

Jean de Tournes și-a făcut ucenicia la Sebastian Gryphe, timp de 10 ani înainte de a fi editor și librar în 1540. În timpul uceniciei ca și culegător a învățat limba toscană, latina, greaca și spaniola. El își deschide propriul său atelier la vârsta de 38 de ani, cu sprijinul material al soacrei sale, prima carte apărându-i în 1542. A avut colaboratori vestiți, cum ar fi librarul Guillaume Gazeau (îi devine ginere și asociat de ocazie) și Bernard Salomon (un alt ginere), cel mai talentat ilustrator din Lyon, un artist de geniu. În anul 1559 a fost numit „*tipograf al regelui la Lyon*”. La moartea sa, în 1564, peste 500 de ediții îi poartă amprenta.

¹³ vezi: Elena Damian, *Sebastian Gryphe - tipograf (II)*, în *Biblioteca și cercetarea*, XX, 1996, Cluj-Napoca, pag. 42-46.

¹⁴ *Histoire de l'édition française, op. cit.*, p. 303.

Cu emblema sa, doi șerpi înlănțuiți, apar cele mai frumoase ediții lyoneze, reușite nu numai prin claritatea caracterelor, adesea elegante italice, prin punerea în pagină, cât prin corectitudinea textelor și ilustrațiile deosebite.

Jean de Tournes a contribuit din plin la noul aspect al paginii de titlu. Cărțile sale au titluri mai scurte, imprimate alături de numele autorului, iar în partea de jos a paginii adresa tipografică. Volumele imprimate de el sunt în format mic, în-8° și, de cele mai multe ori, în-16°, mai ușor de mânuit și mai accesibile ca preț. Pe pagina de titlu apare uneori și portretul autorului. Deviza sa onorează munca și virtuțile sale („*quod tibi fieri non vis, alteri non faceris*”). Jean de Tournes a colaborat cu cei mai vestiți creatori de litere, printre care și Robert Granjon (ginerel lui Bernard Salomon), care a fost și un renumit legător de cărți.

Politica de editare a acestui tipograf diferă de cea a fostului său maestru. Cărțile sale sunt imprimate întotdeauna cu caractere frumoase și dispuse cu eleganță, dar, în plus, bogat ilustrate de Bernard Salomon. Numeroase desene realizate de fecundul artist au rămas exemple celebre ale cărții ilustrate din epoca Renașterii (de exemplu *Emblemele* lui Alciat din 1547, *Biblia* din 1553, *Metamorfozele* lui Ovidiu). În *Esop*, fiecare fabulă este ilustrată cu o imagine pitorească.

De Tournes era mândru de meseria sa. El era proprietarul mai multor prese (5 sau 6). A fost „*un abil diplomat în materie de cenzură... un abil om de afaceri*”; el a devenit repede o persoană importantă a orașului; în calitate de editor, el avea angajați o serie de tipografi mai puțin înstăriți, care nu aveau șansa de a-și deschide propriile lor ateliere. Spre mijlocul secolului al XVI-lea, Jean de Tournes folosește tot mai mult pagina de titlu cu încadrare (chenar sau bordură cu arabescuri, pe care Simon de Colines o lansase la Paris prin anii 1540). Aceste torsade de dantelă, care caracterizează gustul lyonez, conservă un sentiment de profunzime; această „căutare” tipografică este foarte importantă pentru epocă.

Jean de Tournes făcea parte dintr-o societate de scriitori și erudiți care îl vizitau adesea. A publicat un mare număr de traduceri din clasici, cât și lucrări ale unor contemporani francezi și italieni moderni: în 1545 Petrarca, în 1547 Dante și Margareta de Navarra și în 1559-1561 Froissart.

Varietatea lucrărilor tipărite de el reflectă, pe lângă aspirațiile sale culturale sau religioase (lucrări religioase, medicale, juridice, de istorie și geografie, de astrologie, în latină, greacă, franceză sau italiană), și

necesitățile pieței de desfacere. A fost un adept al Reformei, propagator activ prin Bibliile sale ilustrate cu vinițele lui Salomon.¹⁵

Evoluția cărții continuă deci în epoca lui de Tournes, cartea luând puțin câte puțin aspectul său actual; astfel, cartea imprimată s-a degajat de manuscris. De Tournes a dat dovadă de ingeniozitate, spirit de căutare și de gust în prezentarea textelor.

În colecțiile Bibliotecii Academice Clujene se păstrează câteva din cele mai importante lucrări tipărite de harnicul tipograf la Lyon: 23 de ediții în 25 de exemplare, legate în piele sau pergament, frumos ornamentate, cu însemnări manuscrise, având posesori de renume (Timotei Cipariu, Emeric Teleki, Michael Szigetti, Gregorii Kozma...); aceste ediții rare și prețioase se află la loc de cinste în colecțiile Bibliotecii academice clujene. Menționăm câteva din cele mai frumoase și valoroase exemplare:

Biblia Sacra. Lugduni, Apud Ioan. Tornaesium, 1554, in-8°, 1152 p., legată în piele, cu ornamente, a avut închizători metalice, cu pagina de titlu cu chenar floral, cu imagini; posesor I. Teleki. (singurul exemplar in-8°). (F 34398)

Manilius Marcus (poet latin, sec. I p.Chr.);

Astronomicon. Lugduni, Apud Ioan. Tornaesium & Gulielmum Gazeium, 1551, in-16°, 165 p., legată în piele, cu ornamente, cu însemnări manuscrise; posesori E. Teleki Claudiop. 1815 și Laurentiy Kemeny. (R 114606)

Celsus Aurelius Cornelius (scriitor roman și probabil medic);

De re medica libri octo. Lugduni, Apud Ioan Tornaesium, 1587, in-16°, 575 p., legată în pergament. (U 63135)

Lactantius Firmianus (Lucius Coelus, apologist creștin, mort în anul 325);

Divinarum Institutionum Lib. VII. Lugduni, Apud Ioan. Tornaesium, Gul. Gazeium, 1556, in-16°, 787 p., legată în piele, cu ornamente, cu însemnări manuscrise, cu pagina de titlu cu chenar ornamental și însemnarea Resid. Monostoriensis, 1670. (C 53054)

Polyaenus (Polyen, zis Macedoneanul, secolul al II-lea);

¹⁵ *Idem*, p. 315-335; 393-395, 586 și A. Flocon, *op. cit.*, p. 207-208.

Stratagematum libri octo. Lugduni, Apud Ioan. Tornaesium, 1589, in-16°, 754 p., legată în piele, cu ornamente; posesor Timotei Cipariu. (B 5235)

Ilustrium Poetarum Flores, Lugduni Apud Ioannem Tornaesium, 1570, in-16°, 374 p., legată în piele, cu ornamente, cu pagina de titlu cu chenar ornamental. (U 65116 și ediție 1582, posesor Timotei Cipariu, B 4517)

Fuchsius Leonardus (medic și botanist german 1501-1566);

De curandi ratione libri VIII. Lugduni, Apud Ioan. Tornaesium, & Gulielmum Gazeium, 1548, in-16°, 881 p., legată în piele, cu ornamente, cu însemnări manuscrise. (R 114899)

De historia stirpium commentarii insignes... Lugduni, Apud Ioan. Tornaesium, & Guil. Gazeium, 1555, in-16°, 990 p., legată în pergament. (U 63103 și U 63808)

Reuchlin Johann (celebru umanist german 1455-1522);

Liber de verbo mirifico. Lugduni, Apud Ioan. Tornaesium, 1552, in-16°, 324 p., legată în pergament, cu însemnări manuscrise. (U 62999)

Vesalius Andreas (anatomist belgian, doctor și profesor de anatomie 1514-1564);

Paraphrasis in nonum librum Rhazal, medici Arabis... Lugduni, Apud Ioan. Tornaesium & Gulielmum Gazeium, 1551, in-16°, 240 p., legată în pergament, cu însemnări manuscrise. (U 64128)

Vergilius Polydorus (istoric italian 1470-1555);

De rerum inventoribus libri octo. Lugduni, Apud Ioan. Tornaesium, & Gul. Gazeium, 1558, in-8°, 527 p., legată în piele, cu însemnări manuscrise; posesor Samuel Pataki, 1764. (R 80267)

Jean II de Tournes (1539-1615), fiul, a preluat afacerea familiei în 1564. A tradus filozofi greci și autori latini. Din cauza persecuțiilor religioase dar și a crizei tipografiei lyoneze de la sfârșitul secolului al XVI-lea, el s-a refugiat la Geneva. Casa de editură de Tournes a prosperat aici până în 1780.¹⁶

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, își exercită activitatea editorială câțiva negustori-librari foarte puternici. La Lyon, un loc de seamă l-au ocupat Jacques Giunta, familia Laporte, Vincent sau Senneton și mai ales Guillaume Rouille (sau Rouville sau Rouillé).

¹⁶ Vezi Elena Damian, *Jean de Tournes – tipograf*, în: *Biblioteca și cercetarea*, XXII, 2000, Cluj-Napoca, p. 47-51.

Disponând de averi mari, dedicați comerțului, aceștia nu tipăresc ei înșiși, ci angajează cu contract meșteri-tipografi care să lucreze pentru ei. Atât în meserie, cât și în elita orașului, ei au o situație avantajoasă.

Guillaume Rouille (Rovillius) (15.-15.), născut în Touraine, și-a făcut ucenicia la Veneția, la editorul Giolito, apoi s-a căsătorit cu fiica unui librar italian stabilit la Lyon. A lucrat aici între 1544 (sau 1545) și 1584 (sau 1589) și a fost cel mai de seamă concurent al lui Jean de Tournes. El a angajat tipografi renumiți și gravori de excepție (de exemplu P. V., identificat ca Pierre Vase).

Pentru a putea demara afacerea, un văr de-al său i-a împrumutat banii necesari. Chiar de la început, Rouille și-a dat seama că, pentru a reuși în afaceri nu e suficient doar să dispui de capital, ci importantă este politica adoptată în publicare. Prioritatea sa era de a le satisface cititorilor nevoile; el alege formatul in-16° și abordează subiecte diferite, în latină, franceză, italiană și spaniolă.¹⁷

În ceea ce privește subiectele abordate și limbile în care le tipărește, situația se prezintă astfel:

		Total lucrări	Procentaj
1.	Religie. Biblii. Figuri ale Bibliei	194	23,2%
2.	Drept	183	21,8%
3.	Medicină. Chirurgie	173	20,6%
4.	Literatură. Limbă (modernă)	112	13,4%
5.	Istorie. Călătorii (modernă)	58	6,9%
6.	Alte științe	43	5,1%
7.	Clasici (literatură, filosofie, istorie)	41	4,9%
8.	Filosofie. Morală	34	4,1%
	Total	838 cărți	100%

❖ în limba latină, 73%= 609 cărți;

❖ în franceză, italiană și spaniolă, 27%= 229 cărți.¹⁸

¹⁷ *Dictionnaire des Lettres françaises, op. cit.*, p. 621.

¹⁸ *Histoire de l'édition française, op. cit.*, p. 305.

Spirit deschis, bine informat, Rouille a editat comentariile lui Jacques Cujas (jurisconsult din Toulouse, 1520-1590). Studenților mediciști le oferă traduceri și comentarii moderne din Galen, ale unor medici din secolul al XVI-lea. Răspunzând interesului pentru literatura italiană, el publică ediții ale lui Dante, Petrarca, Ariosto. De asemenea, a patronat traducerea spaniolă și edițiile teologice necesare clericilor iberici.

Rouille publică aproape o treime din cărțile sale în limbile moderne, mai accesibile cititorilor. Cărțile sale sunt ilustrate și mai atrăgătoare decât ale concurenților săi (de exemplu, Antoine Vincent).

În preajma anului 1550, Rouille lucra cu 12 ateliere tipografice cu care avea contracte. Printre tipografii săi favoriți se remarcă Macé Bonhomme. Interesul pentru cărțile tipărite sub patronajul său se manifestă de la începutul și până la sfârșitul procesului de editare; el participă la corecturi, mai ales la lucrările tipărite în limba italiană, pe care o cunoștea foarte bine. El și-a propus „să decoreze și să dezvolte limba franceză”. De asemenea, a publicat o carte conținând biografiile și portretele bărbaților celebri, de la Adam și până în epoca sa, folosindu-și în acest scop colecția de medalioane, lucrare apărută în latină, franceză, italiană și spaniolă.

Pentru a-și comercializa cărțile sau pentru a obține contracte, el făcea dese drumuri la Paris. Profiturile bune din activitățile cu cartea i-au permis să se lanseze și în alte afaceri profitabile (comerțul cu vin).

Marca tipografică a lui Rouille reprezintă un vultur care îmblânzește doi șerpi și se înalță cu mândrie pe un glob terestru. Deviza sa insistă asupra condițiilor triumfului pe scara lumii: prudență, apoi *virtute și noroc* („*In virtute et fortuna!*”).

S-a spus adesea despre Rouille că a imitat o parte din cărțile de succes ale lui Jean de Tournes, dar nu i se poate contesta contribuția la realizarea unor ediții moderne, practice, care încântă ochiul și spiritul, sau aportul său la afirmarea limbii franceze în ediții de o largă circulație.

Printre realizările de seamă ale tipografului de care ne ocupăm, se numără și lucrarea *Historia Generalis Plantarum*, din 1587, pentru care muncește mult și cheltuie la fel de mult; lucrarea este rodul colaborării sale cu celebrul medic Jacques Dalechamps, căruia i-a trimis prin prietenii săi specimene de plante din lumea întreagă.

Tipograful lyonez este deosebit de exigent în ceea ce privește calitatea cărților publicate sub numele său; o carte trebuie să fie “*frumoasă, clară, practică și fără greșeli*”; acesta este crezul său.¹⁹

Pentru el, tipografia reprezintă nu numai o meserie, ci o știință și o artă. Pentru aspectul artistic al cărților sale, el a colaborat cu gravori de excepție cum au fost: Pierre Vase, Bernard Salomon și Georges Reverdy.²⁰

Prin munca sa neobosită, de-a lungul a 45 de ani, G. Rouille a contribuit, alături de ceilalți tipografi vestiți ai epocii sale, la ridicarea prestigiului orașului Lyon, ca al doilea mare centru al tipografiei artistice din secolul al XVI-lea în Franța.

Edițiile prezente în colecțiile Bibliotecii academice clujene se structurează astfel:

Autori	Titluri	Ediții	Nr. de exemplare
26	30	33	39

Clasici:

❖ greci: 4 (**Aristotel** – savant și filosof; **Dion Cassius** – istoric și om politic; **Galenus** – medic; **Hippocrates** – medic, „*părintele medicinei*”).

❖ latini: 6 (**Caesar** – om politic, general, scriitor și orator; **Catullus** – poet liric; **Cicero** – om politic, orator, filosof și scriitor; **Propertius** – poet; **Tibullus** – poet; **Vergilius Maro** - poet).

Autori contemporani:

❖ francezi: 5 (**Jacques Cujas** – jurisconsult; **Jacques Dubois** alias **Sylvius** – medic, matematician, umanist, gramatician; **Guillaume Rondelet** – medic; **Jean Tagault** – medic; **André Tiraqueau** – jurisconsult).

❖ italieni: 3 (**Andrea Alciat** – jurisconsult; **Cardano** – matematician, medic și filosof; **Ficinus Marsilius** - umanist).

❖ portughezi: 1 (**Amatus Lusitanus** – fizician, medic).

❖ germani: 1 (**Francisc Titelmann?**).

Alți autori: 6 (**Austrius**, **Chalmeteus**, **Donatus Ant.**, **Lancelotto G. P.**, **Peraldus G.**, **Thomas Hibernicus**).

¹⁹ *Idem*, p. 306-329 și Albert Flocon, *op. cit.*, p. 208.

²⁰ Robert Brun, *Le livre français illustré de la Renaissance*, Paris, Editions A. et J. Picard, 1969, p. 80-81.

Dintre lucrările care ne-au reținut atenția în mod deosebit menționăm:

Aristoteles (savant și filosof grec, 384-322 a.Chr.);

Ethicorum sive de moribus ad Nicomachum filium libri decem,..., Joachimo Perionio recogniti. Lugduni, Apud Guliel. Rovillium, sub scuto Veneto, 1556, in-8°, 229p+10f Index, legată în piele, cu ornamente, cu închizători metalice, cu însemnări manuscrise; pe pagina de titlu marca tipografică și deviza *Rem Maximam Sibi Promittit Prudentia* și însemnarea: *Collegij Claudiop. Soc. Jesu*; cota C50625;

Galenus Claudius (medic grec, 130-200 sau 210 p.Chr.);

In aphorismos Hippocratis commentarii septem, ... Lugduni, Apud Gulielmum Rovillium, sub scuto Veneto, 1554, in-16°, 650p+24f Index+64p, legată în piele, cu ornamente aurii, cu marca tipografică și deviza pe pagina de titlu, cu sublinieri și însemnări manuscrise în carte; cota R80668.

Hippocrates (medic grec, „părintele medicinei”, 460-375 a.Chr.); ***Aphorismi ... interprete Gulielmo Plantio Cenomano***. Lugduni, Apud Gulielmum Rovillium, sub scuto Veneto, 1561, in-16°, 665p+19f Index, legată în pergament, cu însemnări manuscrise pe coperte în interior, cu marca tipografică și deviza pe pagina de titlu, cu însemnări manuscrise și sublinieri în carte, cu posesorul Joseph Szigeti, 1725, 1 sept pe pagina de titlu; cota U68920. Idem, ediție 1573; cota R114623.

Caesar Caius Iulius (om politic, general, scriitor și orator roman, 100 - 44 a.Chr.); ***Commentariorum de bello Gallico libri VII et civili lib III ...*** Lugduni, Apud Gulielmum Rovillium, sub scuto Veneto, 1574, in-8°, 575p., legată în piele albă, cu marca tipografică într-un chenar oval bogat ornamentat și deviza pe pagina de titlu, cu câteva însemnări manuscrise și sublinieri în carte; cota C78073.

Catullus Gaius Valerius (poet liric latin, 87-54 a. Chr.); ***Et in eum commentarius M. Antonii Mureti ...*** Lugduni, Apud Gulielmum Rovillium, sub scuto Veneto, 1559, in-8°, 263p., legată în piele, cu ornamente, cu închizători metalice, cu inițialele S W C și anul 1564 pe copertă;

cu multe însemnări manuscrise pe coperta 1 în interior și pe prima filă albă; pe pagina de titlu marca tipografică și deviza; cu însemnarea manuscrisă Collegij Claudiop Societ Jesu; pe prima filă albă: Ex Libris Samuelis Rap?; cota C87876 (colligat).

Cicero Marcus Tullius (om politic, orator, filosof și scriitor roman, 106-43 a.Chr.); *Sententiae insigniores, apophthegmata, Parabolae, seu Similia, atque eiusdem aliquot piaae Sententiae ...* Lugduni, Apud Guliel. Rovil., 1564, in-16°, 403p+4f. Index., legată în pergament, cu marca tipografică și deviza pe pagina de titlu; cota R80322 (colligat)

Vergilius Maro Publius (poet latin, 70-16 a.Chr.); *Appendix cum supplemento multorum antehac nuncquam excursorum Poematum veterum Poetarum.* Josephi Scaligeri ... Commentarij & Castigationes (...). Lugduni, Apud Guliel. Rovillium, 1573, in-8°, 548p+9f Index, legată în pergament, a avut legători din piele; pe pagina de titlu marca tipografică și deviza; pe pagina de titlu însemnări manuscrise printre care și *Collegij Soc. Jesu Claud.* 1604; cota C50428.

Cujas Jacques (Cujacius Jacobus) (jurisconsult francez, 1520-1590) *Paratitla in libros quinquaginta digestorum, seu pandectarum Imperatoris Iustiniani.* Lugduni, Apud Gulielmum Rovillium, 1587, in-16°, 16f+351p; legată în piele albă fără ornamente, cu marca tipografică și deviza pe pagina de titlu; cu însemnarea *Coll. S. P. Claudiop* pe pagina de titlu și alte însemnări indescifrabile; cota C89175.

Dubois Jacques (Sylvius Jacobus) (umanist francez, matematician, medic renumit, 1478-1555); *Methodus medicamenta componendi, ...* Lugduni, Apud Guliel. Rovil., sub scuto Veneto, 1549, in-16°, 680p+19f. Index, legată în piele, cu ornamente, cu închizători metalice intacte, cu anul legăturii (1550) pe copertă; cu marca tipografică cu un singur șarpe și deviza pe pagina de titlu; pe pagina de titlu apare posesorul: Laur. Dalnakj; cu însemnări manuscrise și sublinieri în carte; cota U63684 (colligat).

Rondelet Guillaume (medic francez, 1507-1566); *Methodus curandorum omnium morborum corporis humani in tres libros distincta. ~ Eiusdem De diagnoscendis morbis. De Febris. De Morbo Italico. De Internis & Externis. De Pharmacopolarum officina. De Fucis. Omnia nunc in lucem castigatis edita.* Lugduni, Apud Guliel.

Rovillium, sub scuto Veneto, 1575, in-8°, 8f+1277p; legată în pergament, fără ornamente; pe coperta întâi, în interior: Ex Libris Ioannes Fridericus Gütter de Sternegg; cu marca tipografică și deviza pe pagina de titlu; cu posesorul, Nicolaiy Hotzaiy ? pe pagina de titlu; cu câteva sublinieri în carte; cota U64254.

Tagault Jean (medic francez, a predat chirurgia, decan al Facultății de medicină din Paris, ?-1546); *De chirurgica Institutione libri quinque. His accessit sextus liber de Materia chirurgica authore Jacobo Hollerio Stampano, medico Parisiensi.* Lugduni, Apud Guliel. Rovillium, sub scuto Veneto, 1560, in-8°, 8f+487p+Index, legată în piele, cu medalioane auri pe coperte, a avut legături din piele; cu marca tipografică și deviza pe pagina de titlu; cu posesorul: Valentinj Radecij Gedanem (numele este tăiat cu cerneală neagră); cu sublinieri și însemnări manuscrise în carte, cu desene de instrumente medicale; cota U63045 (colligat).

Tiraqueau André (jurisconsult francez, 1460-1538); *Commentarii de nobilitate et iure primigeniorum. Tertia hac editione recogniti.* Lugduni, Apud Guliel. Rovillium, 1559, in-folio, 24f+567p+412p+14f, legată în piele cu ornamente; a avut închizători metalice; cu o pagină de titlu ornamentată în mod deosebit (este o altă pagină de titlu, deosebită față de celelalte tipărituri ale lui Rovillium); pe pagina de titlu însemnarea: *Catalogo Collegij Sochs Jesu*; cu portretul lui Tiraqueau pe verso-ul paginii de titlu; cota R114150.

Alciati Andrea (jurisconsult italian, 1492-1550); *Omnia emblemata* ... Lugduni, Apud Gulielmum Rovillium, sub scuto Veneto, 1566, in-16°, 260(-269)p, legată în piele maro cu ornamente; cu marca tipografică și deviza pe pagina de titlu; pe coperta întâi posesorul: F S B și anul legăturii 1571 sau 1574 ?; cu multe desene fin executate; cota C59281 (colligat).

Emblemata ... Lugduni, Apud Gulielmum Rovill., 1566, in-8°, 226p+5p. Index, legată în piele cu ornamente, cu medalioane, cu inițialele G T E și anul legăturii 1577 pe coperta întâi; cu multe file albe, nenumerotate, intercalate (cu însemnări manuscrise în limba latină și desene cu cerneală neagră); la sfârșitul cărții file albe cu însemnări manuscrise în limba latină și maghiară și desene cu cerneală neagră; desenele din carte sunt executate de mână, cu multă finețe; multe însemnări manuscrise pe primele două file albe (*Paulus Eberus Pastor Ecclesiae Witebergensis*); pe pagina de titlu însemnarea manuscrisă: *Valentinij Radecij Gedanensis A°*

1608 și însemnarea *Collegij Claudiopolit. Domus Monosthol. Soc. Jesu 1701*; pagina de titlu ornamentată în mod deosebit; în carte apar și alți posibili posesori, cum ar fi: Est Martini Miskota sau Miskolci și Vuolfgangus Schleiser Senim...3 Decemb. 1567; cota C56186.

Cardano Girolamon (matematician, medic și filosof renescentist italian, 1501-1576); *De subtilitate libri XXI. Nunc demum ab ipso autore recogniti, atque perfecti*. Lugduni, Apud Gulielmum Rovillum, 1559, in-8°, 718p+27f. Index, legată în piele albă, fără ornamente, cu marca tipografică și deviza pe pagina de titlu; pe pagina de titlu posesorul: Mics A. Ajtai ?; cu desene în carte; cota U63717.

Idem, legată în piele, cu ornamente, cu inițialele E S și 1564 pe coperta întâi; cu marca tipografică și deviza pe pagina de titlu; pe pagina de titlu trei posesori; cu sublinieri și însemnări manuscrise în carte; cota C54161.

Amatus Lusitanus (fizician și medic portughez, 1510-1568); *Centurie duae, quinta et sexta (...)*. Lugduni, Apud Gulielmum Rovillum, sub scuto Veneto, 1564, in-16°, 647(-650)p+15f. Index, legată în piele albă, cu marca tipografică și deviza pe pagina de titlu; cu posesorul: Thomae Iklodi? pe pagina de titlu; cu multe însemnări manuscrise pe coperte în interior și în carte; cota U63989 (colligat).

Centuriae duae, tertia et quarta. Lugduni, Apud Gulielmum Rovillum, sub scuto Veneto, 1565, in-16°, 647p+82p Index, cota U63138

Centuria septimo. Lugduni, Apud Guliel. Rovillum, sub scuto Veneto, 1570, in-16°, 332(-334)p+9f. Index, cota U63990 (colligat).²¹

Antoine Vincent (Vincentius) face parte dintr-o familie vestită de tipografi lyonezi. Tatăl lui, Simon Vincent, a tipărit la Lyon între 1508-1528 (el s-a remarcat și prin faptul că a făcut parte din prima Companie a librarilor lyonezi; a fost o personalitate de marcă a municipalității; s-a preocupat de explorarea și exploatarea piețelor externe pentru vânzarea cărților). Modesta familie Vincent a început să prospere din momentul în care un membru al familiei a fabricat cerneală pentru tipar, iar Simon s-a lansat în editarea cărților.²²

²¹ Vezi și Elena Damian, *Guillaume Rouille – tipograf*, în *Biblioteca și cercetarea*, XXIII, 2002, Cluj-Napoca, p. 44-56.

²² *Histoire de l'édition française, op. cit.*, p. 304.

Jacques Vincent, un alt membru al familiei a fost traducător, lucrările sale în limba franceză fiind tipărite la Lyon și Paris între 1549-1553.

Antoine Vincent, fiul lui Simon, era considerat între anii 1536-1539 ca fiind cel mai bogat vânzător librar din Lyon. În anul 1540 s-a asociat cu tipograful Jean Frellon, din colaborarea lor rezultând multe cărți în limba latină, lucrări medicale și texte clasice în special. El și-a desfășurat activitatea de editor și tipograf între anii 1541-1567 la Lyon, mai ales, dar și la Geneva. Lucrările editate de el sunt din domeniul juridic, medical, clasic și religios, limba latină, lucrări sobre, rareori ilustrate. El a avut legături cu vreo 10 ateliere diferite, pentru a reuși să tipărească lucrări numeroase în timp cât mai scurt. Editorul și comerciantul ajunge la o situație materială foarte prosperă care îi permite să aibă și alte afaceri.

Antoine Vincent, împreună cu Laurent de Normandie și frații Jean și François Frellon, au depus o activitate neobosită în sprijinul Reformei. Punctul culminant al propagandei religioase prin carte o constituie lansarea pe piață a Psalmilor lui Clément Marot și Théodore de Bèze, în 1562. Antoine Vincent, unul dintre cei mai bogați negustori din Lyon, care din 1559 locuia la Geneva, a obținut prin grija lui Théodore de Bèze un certificat din partea Sorbonei și un privilegiu regal, în numele fiului său, Antoine II; el stabilise un contract cu 19 librari parizieni (în 1562) pentru editarea Psalmilor și, în același timp, Vincent tipărea o primă ediție a acestora la Jean de Tournes, amicul său, la Lyon. Presele din Geneva au tipărit „*pentru Antoine Vincent*” numeroase ediții. Antoine Vincent și Laurent de Normandie au deținut controlul asupra traficului cu cartea reformată. Ambiția lui Vincent a fost de a da fiecărui protestant francez un exemplar din Psalmi.

Tipograful lyonez a prevăzut în contractele sale, pentru prima oară, „*drepturi de autori*”, în sensul modern al termenului. O parte din sumă va fi utilizată „pentru cei săraci”.

Ca editor comercial, el a apelat la numeroși tipografi, dintre care Symphorien Barbier este colaboratorul său între anii 1558-1564.

Despre un alt membru al familiei Vincent, Barthélemy, se știe mai puțin lucruri; a tipărit și el la Lyon între 1568-1593.

Antoine Vincent este prezent în colecțiile bibliotecii noastre cu 12 autori în 19 ediții, 19 exemplare.

Autori latini: 4 (Cicero, Dionysius, Terentius, Iustinian I);

Autori greci: 2 (Aristotel, Diogenes Laertios);

Autori evrei: 1 (Josephus Flavius);

Autori germani: 1 (Boemus);

Autori flamanzi: 1 (Ringelbergius);

Alți autori: 3 (Lycosthenes, Titelmann, Victoriis).

Dintre edițiile mai deosebite menționăm:

Cicero, Marcus Tullius (om politic, orator, filosof și scriitor roman, 106-43 a.Chr.);

Orationum volumen III... Lugduni, Apud Antonium Vincentius (Excudebat Symphorianus Barbierus), 1560, in-8°, 520 p., legată în piele, cu ornamente, cu medalioane pe coperte; pe coperta 1 inițialele: *C.V.V.* și anul legăturii, *1564*; cu marca tipografică pe pagina de titlu și multe însemnări manuscrise. (R 80180)

Iustinianus I (482-565, împărat bizantin (527-565); a urmărit restaurarea fostului Imperiu Roman)

Institutiones iuris civilis... Lugduni, Apud Antonium Vincentius (Excudebat Symphorianus Barbierus), 1557, in-8°, 688 p., legată în piele, cu ornamente foarte frumoase, cu inițialele *N.V.S.* și anul *1578* pe coperta 1, cu marca tipografică pe pagina de titlu, cu numeroase însemnări manuscrise. (C 59470)

Aristoteles (savant și filosof grec, 384-322 a.Chr.);

De anima libri tres. Lugduni, Apud Antonium Vincentius, 1558, in-8°, 106 p., legată în piele neagră cu ornamente simple aurii, cu medalioane pe coperte, cu inițialele *D.S.C.* și anul *1578* pe coperta 1, cu marca tipografică pe pagina de titlu, cu multe însemnări manuscrise și sublinieri în carte cu cerneală roșie și neagră. (coll. R 95100-95105, R 95104)

Josephus Flavius (istoric evreu, 37?-100 p.Chr.);

Operum tomus primus. Decem priores Antiquitatum Iudaicarum libros complectens. Sigismundo Gelenio interprete. Lugduni, Apud Antonium Vincentium, 1557, in-16°, 695 p., legată în piele, cu ornamente, cu *S.H.D.* și *1562* pe coperta 1, cu marca tipografică pe pagina de titlu, cu însemnări manuscrise. (U 64064)

Operum tomus secundus. Decem priores Antiquitatum Iudaicarum libros complectens. Sigismundo Gelenio interprete. Lugduni, Apud Antonium Vincentium, 1557, in-16°, 728 p., legată în piele, cu ornamente, a avut închizători metalice, cu *F.D.B.* și *1567* pe coperta 1, cu marca tipografică pe pagina de titlu. (C 90909)

Ringelbergius, Joachimus Fortius (umanist flamand, 1499?-1536);

Opera. Lugduni, Apud Antonium Vincentium, 1556, in-8°, 564 p., legată în piele, cu ornamente, a avut închizători metalice, cu anul legăturii 1558 pe coperta 1, cu sublinieri și însemnări manuscrise în carte. (C 51962)

Mai menționăm ediția: **Besson Jacques** (inginer și matematician francez, 1540-1576); ***Teatrum instrumentorum et machinarum. Cum Franc. Beroaldi Figurarum declaratione demonstrativa.*** Lugduni, Apud Barth. Vincentium, 1578, in folio, 11 f + 60 f planșe – desene, legată în pergament, cu pagina de titlu foarte frumos ornamentată. (R85011)

În concluzie, colecția de carte lyoneză, bogat reprezentată în biblioteca noastră, poate rivaliza cu cea a lui Stephanus, Elsevier sau Plantin. Punerea în valoare a acestor ediții deosebite ni se pare o datorie de onoare. Exemplarele sunt bine păstrate, aproape toate fiind legate în piele sau pergament; ele au aparținut unor intelectuali de marcă din Transilvania, între care îi amintim pe Timotei Cipariu, familia Teleki și Michael Szigetti.

16th Century Typographers from Lyon Represented in the Collections of the Academy's Library from Cluj Napoca

Abstract

1445 – a moment that indicates a sudden change in the cultural evolution and development of book diffusion. In the middle of the 16th century, at Mainz, was created the first printing house from Europe. During five decades, the number of such „printing houses” became larger and larger – there were over 250 offices in the second half of the 15th century.

Lyon is considered to be one of the most important typographical centers from Europe. It was established in 1473 and became famous all over the world because of the distinctive artistic value of its printed works. Besides, there were around 50 offices in this town and they were all developing in a specific way, with no kind of forbiddens.

During the 16th century, many famous typographers have worked at Lyon: **Barthélemy Buyer**, who's name is connected with the first steps of french typography; **Martin Husz** – who realized the first illustrated book from France; **Johann Trechsel** – a very educated and inventive person; **Josse Bade**; **Sebastian Gryphe** etc.

The works of all those typographers can be found at Cluj Napoca, at the Academy's Library. Thus, **Sebastian Gryphe** is represented by 69 of

his printed works; there are the texts of some famous authors, such as: Macrobius Ambrosius, Cicero, Titus Livius, Sallustius Caius Crispus etc. His son, **Antoine Gryphe** is also represented by his work: 13 copies from Cicero, Iacopo Sannazaro, Vergilius Polidorus etc. **Jean de Tournes** is famous for the elegance of the letters used for printing, for the truthfulness of the information transmitted. There are 25 copies of his works that can be admired at Cluj Napoca along with those printed by his son, **Jean II de Tournes**.

There are many typographers, and booksellers at the same time, in the 16th century. Some of them are also represented at Cluj; **Guillaume Rouille (Rovilius)**, who's belief was that „*typography does not mean a job, but an art*” – 39 copies; **Antoine Vincent (Vincentius)**, one of the richest booksellers at the middle of the 16th century – 19 copies.

The books printed at Lyon are properly represented at Cluj Napoca; their value does not consist only in their age, but also because of their ex-owners, some of the most important cultural personalities from Transylvania.